

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تهران

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

عنوان:

گسترش ناتو به شرق و سازمان همکاری شانگهای

نگارش:

مجید محمد شریفی

استاد راهنما:

دکتر ابومحمد عسگرخانی

استاد مشاور:

دکتر قاسم شعله سعدی

پایان نامه جهت اخذ کارشناسی ارشد

در رشته‌ی روابط بین الملل

شهریور ۱۳۸۸

گسترش ناتو به شرق

و سازمان همکاری

شانگهای

فهرست مطالب

طرح مقدماتی:

- ۲ - طرح مسئله .....
- ۴ - بررسی ادبیات موجود .....
- ۱۶ - سؤال اصلی: .....
- ۱۷ - فرضیات تحقیق .....
- ۱۷ - فرضیه اصلی: .....
- ۱۷ - هدف پژوهش .....
- ۱۸ - روش تحقیق .....
- ۱۸ - سازمان‌دهی پژوهش .....

بخش اول: شکل‌گیری سازمان همکاری شانگهای

- فصل اول: مباحث نقدی و کلیات

- ۲۱ - مقدمه .....
- ۲۲ - شکل‌گیری اتحاد .....
- ۲۴ - کارکردهای اتحاد .....

- ۲۶ ..... بقاء و تداوم اتحادها
- ۳۰ ..... نظریه‌های واقع‌گرایی در مورد اتحادها
- ۳۳ ..... نظریه‌های نوواقع‌گرایی در مورد اتحادها
- ۳۳ ..... نظریه موازنه قوا
- ۳۵ ..... نظریه موازنه تهدید
- ۳۶ ..... نظریه موازنه منافع
- ۳۷ ..... نظریه هژمونی
- ۳۹ ..... واقع‌گرایان تدافعی و تهاجمی
- ۴۱ ..... نظریه نهانگرایی نولیبرال
- ۴۴ ..... نظریه سازمانی:
- ۴۵ ..... همکاری‌های منطقه‌ای در آسیای مرکزی
- ۴۵ ..... تعریف منطقه
- ۴۶ ..... انگیزه‌های اقتصادی
- ۴۷ ..... محرک‌های امنیتی
- ۵۰ ..... زمینه‌های تاریخی روز شکل‌گیری سازمان همکاری شانگهای
- ۵۴ ..... ساختار سازمان همکاری شانگهای
- ۵۶ ..... اهداف سازمان همکاری شانگهای

- ضرورت‌های تشکیل سازمان همکاری شانگهای ۵۸
- موانع توسعه سازمان همکاری شانگهای ۶۰
- منافع قدرتهای بزرگ ۶۵
- روسیه ۶۵
- چین ۷۰
- کشورهای آسیای مرکزی ۷۲
- ایالات متحده آمریکا و سازمان همکاری شانگهای ۷۶

فصل دوم: تروریسم و سازمان همکاری شانگهای

- چکیده ۸۲
- مقدمه ۸۲
- مفهوم بنیادگرایی ۸۵۲
- اسلام در آمریکای مرکزی قفقاز ۸۸
- دوران پروسترویکا ۹۱
- جنگ داخلی تاجیکستان ۹۵
- تشکیل جنبش اسلامی ازبکستان ۹۷
- جریان‌های اسلامی موجود در آسیای مرکزی و قفقاز و ظهور بنیادگرایی اسلامی ... ۱۰۰

- ۱۰۳ - تمرکز جغرافیایی اسلام گرایان در آسیای مرکزی قفقاز.....
- ۱۰۵ - ریشه‌های بنیادگرایی اسلامی در آسیای مرکزی و قفقاز.....
- ۱۰۷ - حزب التحریر اسلامی.....
- ۱۱۰ - فعالیت گروه‌های بنیادگرای اسلامی پس از حادثه یازده سپتامبر.....
- ۱۱۰ - وقایع سال ۲۰۰۴ ازبکستان.....
- ۱۱۱ - ناآرامی های قرقیزستان: ۲۰۰۵.....
- ۱۱۲ - واقعه ۲۰۰۵ اندیجان.....
- ۱۱۳ - نظریات مختلف در مورد علل بنیادگرایی اسلامی در منطقه.....
- ۱۱۳ - عوامل اقتصادی-اجتماعی.....
- ۱۱۴ - جایگاه طبقاتی گروه‌های رادیکال اسلامی.....
- ۱۱۵ - قاچاق مواد مخدر و اسلام گرایان رادیکال.....
- ۱۱۶ - انقلاب اسلامی ایران و بنیادگرایی اسلامی در آسیای مرکزی.....
- ۱۲۰ - سازمان همکاری شانگهای و مبارزه با بنیاد گرایی اسلامی.....
- ۱۲۳ - نتیجه گیری.....

فصل سوم: همکاری‌های اقتصادی و سازمان همکاری شانگهای

- ۱۲۸ - چکیده.....

مقدمه.....	۱۲۸
- ارزش و میزان روابط تجاری روسیه و چین با کشورهای آسیای مرکزی.....	۱۳۰
- اهمیت روسیه و چین در تجارت خارجی کشورهای آسیای مرکزی.....	۱۳۳
- ساختار تجاری روسیه و چین با کشورهای آسیای مرکزی.....	۱۳۷
- نتیجه گیری.....	۱۳۹
- روابط اقتصادی روسیه و اتحادیه اروپا.....	۱۴۳
- انرژی و جایگاه آن در اتحادیه اروپا.....	۱۴۳
- انرژی و جایگاه آن در روسیه.....	۱۴۴
- روابط روسیه و اتحادیه اروپا در حوزه انرژی.....	۱۴۵
- روابط اقتصادی چین و اتحادیه اروپا.....	۱۴۸
- نتیجه گیری.....	۱۵۵

بخش دوم: گسترش ناتو و سازمان همکاری شانگهای

فصل چهارم: گسترش ناتو به شرق

- چکیده.....	۱۵۹
- بقاء ناتو - بعد نظری.....	۱۵۹

- ۱۶۰ - نوواقع‌گرایی.....
- ۱۶۱ - نهادگرایی نولیبرال.....
- ۱۶۴ - تولد ناتوی جدید (ناتو در دوران بعد از جنگ).....
- ۱۶۴ - تهدیدات امنیتی جدید: مأموریت‌های جدید.....
- ۱۶۹ - گسترش ناتو به شرق.....
- ۱۷۰ - دربرگیری دشمنان قدیمی.....
- ۱۷۳ - نخستین نشانه‌های گسترش ناتو به شرق.....
- ۱۷۳ - نهادهای جدید ناتو.....
- ۱۷۴ - شورای همکاری آتلانتیک شمالی.....
- ۱۷۴ - برنامه اقدام برای عضویت.....
- ۱۷۵ - شورای مشارکت آورد آتلانتیک.....
- ۱۷۵ - مراحل گسترش ناتو به شرق.....
- ۱۷۵ - مرحله اول ۱۹۹۴ تا ۱۹۹۹.....
- ۱۷۹ - مرحله دوم: ۱۹۹۹-۲۰۰۴.....
- ۱۸۰ - ناتویس از ۱۱ سپتامبر.....
- ۱۸۱ - تغییر روابط فراآتلانتیک.....
- ۱۸۴ - معنای جدید برای ماده پنج ناتو.....

- ناتو و مبارزه علیه تروریسم ۱۸۸
  - تأثیر حادثه یازده سپتامبر بر گسترش ناتو ۱۹۴
  - نتیجه‌گیری ۱۹۷
  - ناتو در آسیای مرکزی و قفقاز در چارچوب شورای همکاری آتلانتیک شمالی ۱۹۷
  - حضور ناتو در آسیای مرکزی و قفقاز در چارچوب برنامه مشارکت برای صلح ۱۹۹
  - قفقاز و مشارکت برای صلح ۲۰۱
  - گرجستان ۲۰۱
  - ارمنستان ۲۰۲
  - آذربایجان ۲۰۲
- فصل پنجم: سازمان همکاری شانگهای و گسترش ناتو به شرق**
- چکیده ۲۰۶
  - روابط روسیه و ناتو ۲۰۶
  - دیدگاه روسیه نسبت به ناتو ۲۰۷
  - بله ما دوست هستیم ۲۰۷
  - روسیه: نه گفتن به گسترش ناتو ۲۱۰
  - پایان روابط دوستانه ۲۱۳
  - چرا روسیه با گسترش ناتو مخالفت می‌کند؟ ۲۱۷

- درگیری ناتو در بحران کوزوو و تأثیر آن بر روابط روسیه و چین ۲۱۹
- دیدگاه چین نسبت به گسترش ناتو: سازگاری با منافع روسیه ۲۲۸
- گسترش ناتو و روابط روسیه و چین در سازمان همکاری شانگهای ۲۳۴
- مذاکرات امنیتی روسیه و چین ۱۹۹۶-۱۹۹۸ ..... ۲۳۴
- تجارت تسلیحات میان روسیه و چین ۲۳۹
- روابط تسلیحاتی چین و روسیه پس از حادثه یازده سپتامبر ۲۴۲
- روابط سه جانبه روسیه، چین و هندوستان در سازمان همکاری شانگهای ۲۴۴
- جمع‌بندی ۲۵۰
- منابع و مآخذ ۲۵۷

بخش اول:

شکل‌گیری سازمان همکاری شانگهای

فصل اول: مباحث نظری و کلیات

فصل دوم: بنیادگرایی اسلامی و سازمان همکاری شانگهای

فصل سوم: همکاری‌های اقتصادی و سازمان همکاری شانگهای:

فصل اول:
مباحث نظری
و کلیات

طرح مسئله:

یکی از سازمانهایی که اخیراً مورد توجه بسیاری از کارشناسان و تحلیل گران نظام بین المللی قرار گرفته است سازمان همکاری شانگهای میباشد. این سازمان با توجه به حضور دو کشور قدرتمند روسیه و چین به عنوان قدرتهای جهانی و همچنین قدرتهای منطقه ای مانند ایران، هندوستان و پاکستان به عنوان قدرتهای منطقه ای توجهات زیادی را به خود جلب کرده است. در واقع موضوعی که در ابتدا در مورد این سازمان به ذهن می رسد این است که چگونه این سازمان که در ابتدا یک سازمان امنیتی محدود برای حل و فصل اختلافات مرزی در میان کشورهای منطقه بود، چگونه توانسته پس از دستیابی به هدف اولیه خود نه تنها دوام آورد بلکه بر تعداد اعضای خود نیز افزوده و حوزه فعالیت های خود را افزایش دهد. این سازمان در ابتدا تحت عنوان "شانگهای پنج" به منظور حل مسائل مرزی میان کشورهای چین، روسیه قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان ایجاد شد. در واقع وجود اختلافات مرزی میان چین از یک سو و دیگر اعضا از سوی دیگر عامل اولیه تشکیل این سازمان بود. با توجه به فروپاشی شوروی در اواخر دهه ۱۹۸۰ و تغییرات ایجاد شده در خطوط مرزی منطقه، کشورهای عضو این سازمان تصمیم گرفتند که اختلافات مرزی خود را در قالب یک سازمان حل و فصل نمایند. به همین منظور ملاقاتهایی را بیکدیگر انجام دادند که نهایتاً منجر به ایجاد سازمان "شانگهای پنج" در سال ۱۹۹۶ شد. عقب نشینی نیروهای نظامی از خطوط مرزی یکی دیگر از مسائلی بود که در این مذاکرات مورد بحث قرار گرفت. این سازمان در قالب همکاری های چندجانبه توانست به موفقیتهای زیادی دست یابد و میتوان گفت که به طور کامل به هدف اولیه خود که حل و فصل مسائل مرزی بود دست یافت.

با توجه به اینکه معمولاً سازمانها و اتحادها پس از دستیابی به هدف خود فرومی پاشند بسیاری از تحلیل گران براین باور بودند که این سازمان نیز نمی تواند ادامه حیات دهد. اما برخلاف انتظار تحلیل گران این سازمان نه تنها منحل نشد بلکه اقدام به پذیرش اعضای جدید و همچنین گسترش حوزه فعالیت های خود نمود. با پذیرش ازبکستان در سال ۲۰۰۱ سازمان شانگهای پنج به "سازمان همکاری شانگهای" تغییر نام داد. در واقع حملات تروریستی سپتامبر ۲۰۰۱ به آمریکا و متعاقب آن حمله آمریکا به افغانستان را می توان نقطه عطفی در فعالیت های سازمان همکاری شانگهای دانست. با توجه به نزدیکی جغرافیایی حوزه فعالیت این سازمان با کشور افغانستان هرگونه فعالیتی در این کشور به صورت اجتناب ناپذیری بر منافع کشورهای عضو سازمان تأثیر می گذاشت. از سوی دیگر حضور گروههای بنیاد گرای اسلامی در کشورهای منطقه بویژه کشور ازبکستان بنیادگرایی اسلامی و تروریسم را به یکی از اصلی ترین موضوعات امنیتی منطقه تبدیل کرد. دو کشور روسیه و چین هرکدام به نحوی با فعالیت این گروهها دست به گریبان بودند و تلاش برای محدود کردن فعالیت این گروهها همکاری میان این کشورها را ضروری می ساخت. بنابراین همکاری در جهت مقابله با خطر تروریسم و بنیاد گرایی اسلامی به مهمترین موضوع در همکاری میان کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای تبدیل شد. این موضوع تا آنجا مورد توجه قرار گرفت که برخی از کارشناسان و تحلیل گران منطقه، تروریسم و بنیادگرایی اسلامی را به عنوان مهمترین علت تداوم و گسترش همکاری میان کشورهای عضو سازمان تلقی کردند.

از سوی دیگر یکی از موضوعات دیگری که در همکاری میان کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای بسیار مورد توجه قرار گرفته است، همکاری در زمینه مسائل اقتصادی بوده است. با توجه به پتانسیل های موجود در منطقه و وجود منابع غنی انرژی در این منطقه، همکاری های اقتصادی میان کشورهای منطقه اجتناب ناپذیر به نظر میرسد. رشد سریع اقتصادی چین از یک سو و احیای مجدد اقتصاد روسیه با روی کار آمدن پوتین در سال ۲۰۰۰ از سوی دیگر توجه به این منطقه و همکاری های اقتصادی در آن را برای این دو کشور مهم جلوه می

داد. بنابراین این دو کشور همکاری های اقتصادی در منطقه را برای اهداف خود ضروری تلقی کردند. وجود منابع غنی انرژی از یک سو و گستره جغرافیایی و جمعیتی که سازمان همکاری شانگهای به خود اختصاص داده است، چشم انداز مناسبی را برای همکاری در این منطقه ایجاد کرده است. از سوی دیگر پذیرش اعضای مانند ایران، هندوستان و پاکستان به عنوان اعضای ناظر این سازمان در سال ۲۰۰۵ بر ظرفیت های اقتصادی این سازمان افزوده است. به همین دلیل برخی از کارشناسان منطقه به همکاری های اقتصادی به عنوان مهمترین انگیزه برای تداوم و گسترش سازمان همکاری شانگهای اشاره کرده اند.

اما از سوی دیگر به نظر میرسد با توجه به جهت گیری های سازمان همکاری شانگهای در سالهای اخیر، هرچند نمی توان بنیاد گرایی اسلامی و همکاری های اقتصادی در میان کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای را نادیده گرفت، این سازمان با توجه به حضور دو کشور روسیه و چین و جهت گیری های آنها در نظام بین الملل و بویژه همکاری های تسلیحاتی و نظامی این دو کشور درصد دستیابی به اهداف دیگری می باشد. پرسش اصلی که این رساله در دصدد پاسخگویی به آن است این است که چرا سازمان همکاری شانگهای که در ابتدا یک سازمان امنیتی محدود برای حل و فصل اختلافات مرزی میان کشورهای منطقه بود، توانسته پس از دستیابی به هدف اولیه خود نه تنها منحل نشده بلکه به گسترش اعضاء و حوزه فعالیت های خود ادامه دهد؟

بررسی ادبیات موجود:

با توجه به حوزه فعالیت سازمان همکاری شانگهای و گستره جغرافیایی که این سازمان به خود اختصاص داده است و همچنین عضویت دو کشور قدرتمند روسیه و چین در آن این سازمان مورد توجه بسیاری از کارشناسان و تحلیل گران مسائل بین المللی قرار گرفته است.

آقای دکتر محمود واعظی در مقاله ای تحت عنوان "تحولات سازمان همکاری شانگهای و عضویت ایران" به

بررسی تحولات این سازمان پرداخته است. نویسنده مراحل شکل گیری و تحول این سازمان را به سه دوره تقسیم کرده است. مرحله اول از سال تأسیس تا سال ۲۰۰۰ که از آن به عنوان مرحله همکاری در جهت حل و

فصل اختلافات مرزی یاد می کند. از نظر ایشان نگرانی کشورهای عضو از تشدید اختلافات مرزی و تحرکات نظامی یکدیگر علت اولیه شکل گیری "پیمان شانگهای پنج" به شمار می رفت.^۱ در واقع محرک اصلی برای همکاری کشورها در منطقه اختلافات مرزی میان چین، روسیه و کشورهای آسیای مرکزی بوده است. مرحله دوم سازمان از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۰۴ را در بر می گیرد و تحت عنوان همکاری های امنیتی و اقتصادی از آن یاد می شود. در این مرحله با توجه به اینکه نگرانی ها درباره مسائل مرزی تا حد زیادی مرتفع شده بود کشورهای عضو به دنبال تحکیم روابط خود بر آمدند.^۲ از نظر نویسندگان در این مرحله مسائل امنیتی در سازمان همکاری شانگهای از اهمیت زیادی برخوردار گردید، تا جائیکه که برخی آنرا یک سازمان امنیتی تلقی کردند. مرحله سوم از سال ۲۰۰۵ تا کنون را در بر می گیرد که در آن اعضاء فعالیت های خود را در حوزه ای مختلف گسترش داده اند. از نظر نویسندگان در این دوره علی رغم تلاش هایی که اعضاء انجام دادند مسائل مطرح شده در آن تنها به مسائل منطقه محدود نمانده است. حضور دو قدرت بزرگ روسیه و چین اجازه نمی دهد که این سازمان در اندازه ای منطقه ای باقی بماند.^۳ نویسندگان همچنین به رویکردهای هر یک از کشورهای روسیه و همچنین نقاط قوت و ضعف سازمان همکاری شانگهای پرداخته و نهایتاً رویکرد جمهوری اسلامی ایران نسبت به عضویت در این سازمان را مورد توجه قرار داده است.

آقای دکتر محمد حسن خانی در مقاله ای تحت عنوان "از هلسینکی تا شانگهای: نگاهی به سازمانهای منطقه ای در آسیای مرکزی" چگونگی حرکت کشورهای منطقه برای ایجاد همکاری های منطقه ای توجه کرده است. از نظر نویسندگان حرکت به سوی همگرایی در منطقه آسیای مرکزی از زمان فروپاشی شوروی آغاز گردید و

---

^۱ محمود واعظی، "تحولات سازمان همکاری شانگهای و عضویت ایران"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال چهاردهم، دوره چهارم، شماره ۵۳، بهار ۱۳۸۵، ص ۸.

^۲ پیشین، ص ۱۰.

پیشین، ۱۲.

با پشت سر گذاشتن مراحل مختلف در نیمه نخست از دهه حاضر وارد مرحله جدیدی شده است.^۱ بعد ابرز فروپاشی شوروی، کشورهای منطقه با دو رویکرد مواجه شدند. رویکرد نخست مبتنی به نگاهی درون منطقه ای و درون گرا بود که همکاری میان کشورهای مکنطقه را در اولویت قرار می داد. رویکرد دوم ماهیتی فرامنطقه ای و برون گرا داشت که کشورهای خارج از منطقه را نیز در بر می گرفت و در آن بازیگران فرامنطقه ای نقش مهم و محوری را در تأسیس و استمرار حیات سازمانها و پیمانهای منطقه ای در آسیای مرکزی بر عهده می گرفتند. از نظر نویسنده سازمانهای منطقه ای که پس از فروپاشی شوروی در منطقه شکل گرفتند، عمدتاً ضعیف و ناکارآمد بوده و نتوانستند منافع و انتظارات کشورهای منطقه را برآورده سازند. اما در این میان نگرانی کشورهای منطقه بویژه روسیه و چین از مسائل امنیتی در منطقه بویژه گسترش ناتو به شرق زمینه ساز شرایط جدیدی در منطقه گردید که راه را برای ظهور جایگزینی جدید در منطقه هموار نمود. این نهاد جدید که چینی ها در تولد و رشد آن نقش عمده ای ایفاء نمودند، پنج سال بعد در ژوئن ۲۰۰۱ تحت عنوان سازمان همکاری شانگهای و با عضویت چین، روسیه، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان پا به عرصه وجود نهاد. از نظر نویسنده گرچه مقامات عالی رتبه کشورهای عضو سازمان همکاری شانگهای در مصاحبه هلا و موضع گیری های رسمی خود، هرگونه تلاش از سوی این سازمان را برای شبیه سازی یک پیمان نظامی معادل ناتو شرقی در منطقه را تکذیب کرده اند و هدف اصلی سازمان را نه رقابت با بیرون بلکه همکاری در درون عنوان میکنند، اما با این همه واضح است که یکی از اهداف عمده بنیانگذاران سازمان همکاری شانگهای رویارویی با نفوذ روزافزون ایالات متحده آمریکا و اروپا در منطقه است.^۲

آقای دکتر نوذر شفیعی در مقاله ای تحت عنوان "سازمان همکاری شانگهای و نسل سوم منطقه گرایی در آسیا" به بررسی این سازمان پرداخته است. از نظر نویسنده منطقه آسیا نسل جدیدی از منطقه گرایی که از آن

---

^۱ محمد حسن خانی، "از هلسینکی تا شانگهای: نگاهی به سازمانهای منطقه ای در آسیای مرکزی"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال چهاردهم، دوره چهارم، شماره ۵۳، بهار ۱۳۸۵، ص ۳۴.

^۲ پیشین، ص ۴۲.

تحت عنوان منطقه گرایی نوین نام برده می شود تجربه می کند. از نظر ایشان منطقه گرایی تا کنون سه مرحله را پشت سر گذاشته است. در مرحله اول شاهد ظهور سازمانهایی مانند اتحادیه ملل آسیای جنوب شرقی (آسه آن)، شورای همکاری خلیج فارس جامعه اقتصادی اروپا هستیم. این سازمانها هرچند در ظاهر به طور مستقل در جهت ارتقای همکاری های منطقه ای شکل گرفته اند، اما حمایت استراتژیک و قدرتمند و نیز تشویق و تحریک قدرتهای بزرگ را در شکل گیری این سازمانها نباید نادیده گرفت. از این رو در این دوره ابتکارات اولیه همکاری های منطقه ای به عنوان نمونه هایی از همگرایی هژمونیک در مقایسه با همکاری های منطقه ای که پس از آن در دهه ۱۹۸۰ شکل گرفتند مطرح می شوند.^۱ همکاری های منطقه ای دهه ۱۹۸۰ از نظر انگیزه و تظاهر مستقل بودند و به همین دلیل به منطقه گرایی مستقل معروفند. شکل گیری اتحادیه ملل جنوب آسیا برای همکاری های منطقه ای (سارک) در سال ۱۹۸۵ و نیز ایجاد سازمان همکاری اقتصادی (اگو) در سال ۱۹۸۵ می توانند به عنوان نمونه هایی از منطقه گرایی مستقل (نسل دوم منطقه گرایی) قلمداد شوند. مرحله بعدی منطقه گرایی (نسل سوم منطقه گرایی) در پایان جنگ سرد آغاز گردید. در این دوره فشار برای گروه بندی رقیب نظامی و استراتژیک جهت ایجاد منطقه گرایی وجود نداشت. بنابراین گروه بندیهای قدمی و دگرگونی های داخلی از جمله گسترش در درون این سازمانها آغاز شد.^۲ نویسنده سپس به گروه بندی های منطقه ای در آسیا می پردازد و آنها را به سه دسته الف) گروه بندی های امنیت محور ب) گروه بندی های اقتصاد محور و ج) گروه بندی های وسیع القاعده تقسیم می کند. نویسنده از گروه بندی های دسته اول به سازمان هایی مانند سنتو و همچنین توافق نامه های امنیتی دو چند جانبه اشاره می کند. از گروه بندی های دسته دوم نیز به طرح کلمبو (۱۹۵۰-۱۹۵۱)، ابتکار منطقه ای مکونگ (۱۹۹۲) اشاره می کند. از گروه سوم نیز به سازمانهایی مانند آسه آن ۱۹۶۷، شورای همکاری خلیج فارس ۱۹۸۵ و سارک ۱۹۸۵ اشاره می کند. پس از این دسته بندی ها نویسنده

---

^۱ نوذر شفیع، "سازمان همکاری شانگهای: نسل سوم منطقه گرایی در آسیا"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال چهاردهم، دوره چهارم، شماره ۵۳، بهار ۱۳۸۵، ص ۴۸.
^۲ پیشین، ص ۴۸.

مقاله سازمان همکاری شانگهای را در چارچوب نسل سوم ثمنطقه گرایی در آسیا مورد بررسی قرار می دهد و از آن به عنوان یک سازمان مستقل، باز و وسیع القاعده یاد میکند نویسنده سپس به دستاوردهای سازمان همکاری شانگهای در طول دوره فعالیت خود پرداخته و آن را یک سازمان موفق ارزیابی می کند.

عنایت ا... یزدانی و مجتبی تویسرکانی در مقاله ای تحت عنوان "سازمان همکاری شانگهای و روند چند جانبه گرایی در نظام بین الملل" به چگونگی شکل گیری و ظرفیت های بالقوه موجود در سازمان همکاری شانگهای پرداخته اند. از نظر نویسندگان این مقاله فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱ به عنوانی یکی از پایه های نظام دوقطبی دوران جنگ سرد، سر آغاز تحول عمده ای در نظام بین الملل بوده است.^۱ در مورد دوره نظام بین الملل پس از جنگ سرد و ساختار آن در میان تحلیل گران و نظری پردازان روابط بین الملل اختلاف نظرهای بسیاری وجود دارد. به طوریکه برخی از تحلیل گران امور بین المللی بر این باورند که با فروپاشی شوروی و نظام بین الملل دوقطبی، سیستم جدیدی در سطح نظام بین الملل شکل نگرفته و بنابراین سخن گفتن از نظام نوین به عنوان واقعیتی عینی، باطل و نپذیرفتنی است. نویسندگان مقاله در بخش دیگری از نوشته خود این موضوع را مورد توجه قرار می دهند که در شرایط کنونی به نظر می رسد سنگینی قدرت ایالات متحده آمریکا بر صحنه بین المللی سایه افکننده است و اتحادیه اروپا، روسیه و چین و نیز قدرتهای منطقه ای مانند ایران، هند و ژاپن هریک به تنهایی و یا با همراهی دیگران در آرزوی ایجاد بلوکی از قدرت در مقابل هژمونی ایالات متحده آمریکا است.^۲ پس از بررسی نظام بین الملل تک قطبی به سرکردگی ایالات متحده آمریکا، نویسندگان مقاله به ظرفیت های سازمان همکاری شانگهای برای ایجاد بلوکی از قدرت در برابر ایالات متحده آمریکا پرداخته اند. با توجه به عضویت دو کشور قدرتمند روسیه و چین و دیدگاه این دو کشور در مورد ضرورت نظم بین المللی چند قطبی، به نظر می رسد که سازمان همکاری شانگهای به عنوان ابزاری برای ایجاد

---

^۱ عنایت ا... یزدانی و مجتبی تویسرکانی، "سازمان همکاری شانگهای و روند چند جانبه گرایی در نظام بین الملل"، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال پانزدهم، دوره چهارم، شماره ۵۷، بهار ۱۳۸۶، ص ۲۹.

^۲ پیشین، ص ۳۰.